

GALICIZMY V SLOVENČINE: POLYFUNKČNOSŤ ADJEKTÍVNYCH A VERBÁLNYCH FORMANTOV¹

Daniel Vojtek

*Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach
Moyzesova 9, Košice
E-mail: daniel.vojtek@upjs.sk*

VOJTEK, D. (2023): French Loanwords in Slovak: Polyfunctionality of Adjectival and Verbal Affixes. In: *Slovenská reč*, 88/1, 32 – 50.

Abstract: The goal of the study is to point to the polyfunctionality of adaptational morphemes of words borrowed from French to Slovak, the so-called French loanwords. The study takes into account the already-existing works on this topic together with the types of contact relationships between languages while it also characterizes the examined material. The principal part of the study is a quantitative-qualitative analysis of adjectival and verbal polyfunctional morphemes. Within these most represented word-classes we examine individual word-formation types and evaluate the ratio of identical morphemes in inflection and derivation. It turns out that one and the same morpheme has inflectional function in non-motivated French loan words while in the derived words which are motivated by word-formation motivation, it has derivational function. From the diachronic point of view, morphemes *-antný* and *-izovat'* include a residual infix of dual character: grammatical (verbs) and word-formation (adjectives).

Keywords: French loanwords, word-formation, polyfunctionality, adjectival affix, verbal affix.

Článok v skratke:

- Štúdia sa venuje kontaktným vzťahom slovenčiny a francúzštiny z pohľadu flektivizácie a slovotvornej adaptácie.
- Štúdia opisuje polyfunkčnosť adaptačných formantov prevzatých adjektív a verb ako najzastúpenejších slovných druhov s daným typom formantov.
- Identický adaptačný formant má v slovotvorne nemotivovaných galicizmoch flektivizačnú funkciu a v odvodených galicizmoch má slovotvornú funkciu.

1. ÚVODNÉ POZNÁMKY

Systematickému výskumu galicizmov v slovenčine sa v minulosti detailne venovala O. Orgoňová (1992, 1997, 1998, 2002). V centre jej pozornosti je morfológická charakteristika galicizmov, slovotvorná štruktúra galicizmov a ich derivátov, ich slovotvorná adaptácia v slovenčine, ako aj sémanticko-distribučné charakteristiky.² Dielo O. Orgoňovej je jedinou tematicky ucelenou sondou do problematiky a na teoreticko-metodologickej rovine vychádza z prác slovenských lingvistov a rovnako z prác frankofónnych a anglofónnych autorov. V prácach *Slovotvorná adaptácia ga-*

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0025/22 *Slovotvorná a morfológická štruktúra slovenského slova III. (kvalitatívne a kvantitatívne aspekty)*.

² Skúmaniu galicizmov z tematicko-odborového aspektu sa v minulosti čiastkovo venovali aj iní autori (Timko 2015; Duběda 2014).

licizmov v slovenčine I. a II. (1997, 1998) a v monografii *Slovensko-francúzske jazykové vzťahy* (2002) autorkine závery a zovšeobecnenia platné v danej oblasti vychádzajú z analýzy vyše 4 200 prvkov, t. j. cudzojazyčných jednotiek francúzskeho pôvodu v slovnej zásobe slovenčiny. V kontexte analýz nami skúmaného súboru galicizmov (vyše 3 000 jednotiek, z toho 748 základových a 2 262 odvodených a zložených slov; Vojtek 2021) treba uviesť, že Orgoňovej súbor obsahuje približne rovnaký počet priamych výpožičiek, teda približne tri štvrtiny z celkového počtu, a zvyšné galicizmy prenikli do slovenského jazyka cez šesť ďalších jazykov, na prvom mieste cez nemčinu (140 jednotiek) (Orgoňová 2002, s. 30).

Štúdia sa delí na dve hlavné časti, z ktorých prvá sa zameriava na kvantitatívno-kvalitatívnu analýzu adjektívnych polyfunkčných formantov a druhá na rovnakú analýzu verbálnych formantov. Jednotlivé časti sa následne delia na podkapitoly venované flektivizačnej funkcii a slovotvornej funkcii formantov, pričom pri slovotvornej funkcii sa analyzujú konkrétne slovotvorné typy a podtypy.

1.2. GALICIZMUS A GALLICISME

Kongruentnosť slovenského termínu *galicizmus* a jeho francúzskeho pendantu *gallicisme* by mohla byť predpokladom obsahovej totožnosti týchto pomenovaní, no rozsah oboch termínov sa líši. Slovenský termín *galicizmus* (podľa názvu starovekej Galie – *la Gaule*) označuje jazykový prvok (slovo, výraz, syntaktickú konštrukciu) prevzatý z francúzštiny. Galicizmy sa v slovenčine udomácnili buď v dvoch podobách, pričom jedna z nich je podobná zvukovej forme francúzskeho slova (*pandán*) a druhá grafickej forme (*pendant*), alebo sa ustálili len v podobe bližšej pôvodnej grafickej forme (*buste – busta, buffet – bufet*) (Místrík et al. 1993, s. 153). Francúzske terminologické pomenovanie *gallicisme* má v porovnaní so slovenským termínom širší pojmový obsah a pojem obsiahnutý v slovenskom termíne sa pri výklade tohto pomenovania uvádza až na druhom mieste (Mounin 1974, s. 151). Prvým významom je tzv. *idiotisme* (z gr. *idiôtismos*), označujúci jedinečný, osobitý, individuálny autorský prejav. Označuje výraz, ktorý je vlastný pre istý jazyk a ktorý nemá na lexikálnej ani syntaktickej rovine ekvivalent v ďalšom jazyku a nemôže byť preložený doslovne. Medzi *idiotismes* (v slovenčine *idiomatizmy*) patria galicizmy, helezizmy, latinizmy, italianizmy atď. (Neveu 2004, s. 156). Druhý význam, teda slovo prevzaté z francúzštiny do iného jazyka, je totožný s významom slovenského pomenovania. Vo francúzskych výkladových lingvistických slovníkoch sa v prípade hesla *gallicisme* spravidla nachádza odkaz na heslo *idiotisme* (Neveu 2004, s. 138), v iných je ďalšie rozšírenie významu o tzv. *barbarisme*, t. j. výraz v cudzom jazyku, ktorý bol nekorektne modifikovaný pod vplyvom francúzštiny (Mounin 1974, s. 151).³

³ Výklad termínu *barbarizmus* podľa Slovníka cudzích slov: jazykový prvok (slovo, gramatický obrat, frazeologizmus) nevhodne prevzatý z iného jazyka alebo vytvorený podľa cudzieho jazyka.

Súčasné frankofónne lexikologické a lexikografické diela, súvisiace s problematikou galicizmov, chápu a skúmajú tento jazykový jav v zmysle *idiotismes* (Pradez 1927, Léard 1992). Pre frankofónnych autorov nefrancúzskej proveniencie je charakteristické, že v prácach bežne používajú termín *gallicismes* na označenie galicizmov ako lexikálnych jednotiek prevzatých z francúzštiny do preberajúcich jazykov (Franolič 1975, Zázrivcová 2010, Rizeková 2014, Timko 2015).

1.3. TYPY KONTAKTOVÝCH VZŤAHOV

Kontakty s inými jazykmi sú prirodzenou súčasťou fungovania každého národného jazyka a tzv. kultúrny jazykový kontakt sa najvýraznejšie prejavuje na lexikálnej úrovni (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková 2007, s. 13). Kultúrny kontakt označuje viacstranné prepojenie na viacerých systémových jazykových rovinách, založené na historicko-geografických, spoločensko-politických, kultúrnych, psychologických a iných faktoroch bez závislosti od genetického či typologického príbuzenstva medzi východiskovým (resp. sprostredkujúcim) a preberajúcim jazykovým systémom (Orgoňová 1998, s. 21).

V skúmanom materiáli (porov. nižšie v 1.4.) sa nachádzajú výlučne lexémy vychádzajúce z nasledujúcich dvoch kontaktných vzťahov medzi východiskovým alebo sprostredkujúcim jazykom L1 (francúzština) a preberajúcim jazykom L2 (slovenčina):

a) jediný vzťah: $L1 \rightarrow L2$,

b) sprostredkovaný priamy vzťah: $LX \rightarrow L1 \rightarrow L2$.

Sprostredkované galicizmy typu $L1 \rightarrow LX \rightarrow L2$ sa neberú do úvahy. Celkový počet bezprostredných kontaktných vzťahov v súbore je 40. Priamy a jediný kontaktný vzťah s francúzštinou je najzastúpenejší a zodpovedá mu 508 zo 748 prevzatých lexém a celkový počet (748) zahŕňa len slovtvorne nemotivované galicizmy, motivanty. Na priamych sprostredkovaných kontaktných vzťahoch participuje 19 jazykov, pričom v celkovej lexikálnej zásobe súčasnej slovenčiny sa nachádzajú slová prevzaté z vyše 100 rôznych jazykov (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková 2007, s. 13).

1.4. CIELE VÝSKUMU A CHARAKTERISTIKA MATERIÁLU

Zhromaždená a systematicky spracovaná materiálová báza umožňuje exaktne sformulovať zámer realizovaného výskumu. Cieľom je posunúť výskum galicizmov v slovenčine vďaka komplexnejšiemu a detailnejšiemu spracovaniu kvalitatívno- kvantitatívnych aspektov flektivizačných a slovtvorných procesov a ich charakteristík, aj s ohľadom na východiskovú francúzštinu. Ide o zhmotnenie výsledkov analýz založených na spracovaní viacerých parametrov zahŕňajúcich slovtvorné spôsoby, slovtvorné postupy, slovtvorné rady a slovtvorné typy.

Materiálová báza pozostáva z lexém vyexcerpovaných zo Slovníka koreňových morfém slovenčiny (štvrté, pracovné a nepublikované vydanie, ďalej len SKMS). Zvolený postup je v súlade s postupmi v existujúcich prácach, menovite v kolektívnej monografii *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine* (Ološtiak et al. 2015). Cudzí pôvod lexikálnych jednotiek sa identifikoval pomocou charakterizačných indexov v podobe grafických prostriedkov na označovanie v slovníku (Ološtiak – Genčí – Rešovská 2015, s. 35). Ďalšie určovanie a overovanie presného pôvodu vyexcerpovaných lexikálnych jednotiek sa realizovalo pomocou Slovníka cudzích slov (Petráčeková – Kraus 2005) a Stručného etymologického slovníka slovenčiny (Králik 2015). Všetky analyzované adjektíva a verbá, ako aj spracované dáta a parametre pochádzajú z identického súboru.

Okrem 748 motivantov francúzskeho pôvodu materiál obsahuje ďalších 2 262 slovotvorne motivovaných lexém, z toho 2 080 derivátov a 150 kompozít.⁴ Celkovo je ich počet nižší ako v prípade materiálu O. Orgoňovej (približne 4 200 lexém), ktorý obsahuje aj lexémy prevzaté z francúzštiny cez sprostredkujúci jazyk. Celkový počet 3 010 lexém predstavuje prevzaté slová z francúzštiny ako jediného jazyka. Druhým typom lexém sú galicizmy prevzaté z francúzštiny ako sprostredkujúceho jazyka, čo znamená, že kontaktný vzťah medzi francúzštinou a slovenčinou je priamy (jazyk X → francúzština → slovenčina). Priamy a bezprostredný kontakt predstavuje kľúčové kritérium excerpce materiálu a koncepcie súboru. Jeho primárnym cieľom je vyhnúť sa prípadným posunom a modifikáciám, ktoré môžu nastať v sprostredkujúcom jazyku. Z morfológického a slovotvorného hľadiska je takto vyexcerpovaný materiál čistejší a nie je ovplyvnený prvkami iných jazykov.

1.5. VÝBER TERMINOLÓGIE

V súvislosti s dvojakou funkciou skúmaných formantov vyvstáva otázka ich korektného terminologického pomenovania. Dvojaká povaha totiž neumožňuje v opisoch systematicky používať úplne zjednocujúci termín, keďže vo flektivizačnej funkcii ide o gramatikalizačné formanty a v slovotvornej (derivačnej) funkcii ide o slovotvorné formanty. Na vysvetlenie ich polyfunkčnosti by bol pravdepodobne najvhodnejší termín adaptačný sufix, ktorý zastrešuje pojmový obsah flektivizácie a derivácie (Sokolová 2009, s. 96). V štúdiu používame všeobecne známy a platný termín formant, ktorý rovnako ako adaptačný sufix označuje obidve funkcie, vyhýbajúc sa termínu morféma, keďže formant môže obsahovať viacero morfém.

⁴ Tento počet predstavuje v rámci celkovej slovnej zásoby súčasnej slovenčiny takmer 3,5 %.

2. POJMOVÁ VARIABILITA TERMÍNU POLYFUNKČNOSŤ V LINGVISTIKE

Chápanie polyfunkčnosti v lingvistike má viacero podôb. Význam polyfunkčnosti, ergo vlastnosti zahŕňajúcej mnoho alebo viacero funkcií, sa vníma rôzne aj pokiaľ ide o samotnú polyfunkčnosť formantov. V prípade galicizmov zo skúmaného súboru ide o vlastnosť a schopnosť identických segmentov v prevzatých slovách plniť dve rôzne funkcie, a to flektivizačnú a slovotvornú. V skutočnosti by bol na označenie tejto vlastnosti vhodnejší termín bifunkčnosť, keďže adjektívne a verbálne sufíxy môžu mať práve dve funkcie. V ďalšom texte však používame termín polyfunkčnosť.

Pri prefixoch môže polyfunkčnosť označovať rôznorodosť významov príslušných formantov. Pri slovesách s prefixom *po-* môže ísť o tieto slovotvorné významy: smerovanie deja po povrchu (*poŕkať*), kauzatívny význam (*potešiť*), vykonanie deja v malej miere (*požehnať*), vykonanie deja v priebehu krátkoho času s vyjadrenou intenzitou (*požartovať*), zasiahnutie dejom všetkých jedno po druhom (*pobaliť*) (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková 2015, s. 220). Prefixálne formanty v slovenčine môžu plniť tri rôzne funkcie: gramatickú (vyjadrenie futúra pri niektorých verbách, napr. *po-bežím*, *po-nesiem*), lexikálno-gramatickú (pri tvorení vidových náprotivkov: *pre-čítať*, *u-variť*) a lexikálnu (pri tvorení významov kategórie actio verbi: *nad-letieť*, *do-čítať*, *vy-holiť*) (Ivanová – Kysel'ová – Perovská 2015, s. 498). Rovnako môže polyfunkčnosť vyjadrovať schopnosť formantov fungovať ako prostriedok tvorenia viacerých slovných druhov (*nad-*, *pri-*, *de-*), napríklad *nad-letieť*, *nad-výkon*, *nad-skutočný*, *pri-cválať*, *pri-široký*, *pri-včas*, *pri-veľa*, *de-montovať*, *de-substantívum*, *de-crescendo* (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková 2015, s. 220). V obidvoch prípadoch ide o polyfunkčnosť v rámci slovotvorných procesov na príkladoch lexém domáceho, nie cudzieho pôvodu. Rovnako chápe polyfunkčnosť formantov M. Lacková (2022, s. 153), ktorá ju ilustruje na sufikálnych derivátoch s formantom *-ing* v angličtine, napríklad *casting*, *curling*, *holding*, *tuning*.

Z hľadiska terminologického pomenovania polyfunkčnosť v lingvistike pracujú frankofónni lingvisti v širšom zmysle s termínom *transkategorialnosť* (*transcategorialité*), avšak výlučne pri gramatických morfémech (napríklad Do-Hurinville – Dao – Rialland 2020, s. 11 – 12). Iným pojmovým obsahom výlučne gramatickej polyfunkčnosti je tematická a modifikačná (vidotvorná) funkcia verbálnych morf (*chytiť* – *chytat*) a transflexne utvorených derivátomach (*bokom*: 1. *bok*, substantívum, sg. 6. pád; 2. *bokom*, adverbium (Závodný 2016, s. 54 – 55)). Polyfunkčnosť formantov zahŕňajúca slovotvornú a flektivizačnú (morfologickú) funkciu tak, ako ju chápeme pri skúmaných galicizmoch, je vo všeobecnosti zreteľná pri slovesách, kde dominantným polyfunkčným formantom prevzatých verb je *-ovať*, napríklad

bobovať, fénovat, rešeršovať (Liptáková 2005, s. 100 – 101). Ďalším typom polyfunkčnosti afixov je ich schopnosť vystupovať ako súčasť viacerých slovotvorných typov buď ako samostatné afixy, napr. *di-* (*difúzia, dielektrický*), alebo ako súčasť konfixov, napr. *medi-* (*medzimestský, medzistranický*) (Ološtiak – Ivanová 2021, s. 36). Detailnejšiu typológiu polyfunkčných formantov uvádzajú M. Ološtiak a M. Ivanová (2021, s. 93) s ohľadom na členenie na formanty patriace do odlišných alebo identických typov onomaziologickej kategórie. Polyfunkčnosť adjektívnych sufixov z hľadiska označovania rôznych onomaziologických kategórií analyzuje M. Vojteková primárne na konfrontačnom základe s poľštinou (2014, s. 27). Hranice polyfunkčnosti prefixov z hľadiska aspektovej a slovotvornej bivalentnosti verb na konfrontačnom základe francúzštiny a slovenčiny skúma L. Ráčková v najnovšej práci *Prefixálne slovesá percepcie ako výsledok prekladu* (Ráčková 2023). V rámci sloviess sa polyfunkčnosť prefixov vyskytuje aj na aspektovej a lexikálno-perfektivi-začnej rovine (Sokolová et al. 1999, s. 39 – 46; porov. aj Ráčková 2022, s. 92). Celkovo prevažujú práce tematicky zamerané na polyfunkčnosť prefixov.

3. SLOVOTVORNÉ TYPY A FORMANTY GALICIZMOV

Hoci v celkovom súbore sú najzastúpenejším slovným druhom substantíva, polyfunkčnosť flektivizačných a derivačných formantov sa pri nich vyskytuje len minimálne. Slovotvorba prevzatých substantív je spomedzi všetkých slovných druhov najbohatšia. Polyfunkčnosť formantov sa pri substantívach vyskytuje len pri jednom slovotvornom type Zs + -ka.⁵ Formant *-ka* ako súčasť motivátov a ako derivačný sufix je buď známkou prechýlenia (*barónka, guvernánka, šéfka*), alebo sa ním tvoria deminutíva (*bagetka, karabínka*) a ten istý formant má pri slovotvorne nemotivovaných jednotkách flektivizačnú funkciu (*carotte – karotka, serviette – servítka*).

Ďalej sa venujeme adjektívam a verbám a v rámci nich zvlášť flektivizačným a slovotvorným formantom. Pri slovotvornej funkcii adjektívnych formantov sa zvlášť skúmajú desubstantívne, deverbatívne, deadjektívne a denumerálne slovotvorné typy a podtypy. Pri slovotvornej funkcii verbálnych formantov sa zvlášť skúmajú desubstantívne slovotvorné typy a jeden deadjektívny slovotvorný typ.

3.1. ADJEKTÍVA

Polyfunkčné formanty adjektívnych galicizmov sa vyskytujú v dvoch sufixoch, *-ový* a *-ny*. V nasledujúcej časti budeme jednotlivé lexémy s týmito formantmi analyzovať jednak z flektivizačného hľadiska, jednak z hľadiska slovotvorby a slovotvornej adaptácie.

⁵ Zs = substantívny slovotvorný základ. Notácia podľa J. Furdíka (2004).

3.1.1. Flektivizačná funkcia

V skúmanom súbore dominujú flektivizačné formanty bez motivantu, čo znamená, že v slovenčine funguje len lexéma s týmto formantom, napr. (fr. *brillant*) – *brilant-ný*. Zriedkavo sa vyskytujú aj prípady, keď v slovenčine existuje motivant (*bordó* – *bord-ový*, *expres* – *expres-ný*, *káro* – *kár-ovaný*) (k typológii flektivizačných formantov porov. Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková 2015, s. 254 – 256).

Synchrónne slovotvorne nemotivované adjektíva predstavujú 6 % v rámci všetkých východiskových galicizmov. Flektivizačný formant *-ový* sa vyskytuje v troch lexémach (*běžový*, *oranžový*, *žakárový*) a flektivizačný formant *-ný/-ny* je prítomný v 32 lexémach (napr. *brilantný*, *grandiózny*, *ležérny*). Medzi adjektívnymi motivantmi sa nachádzajú aj nesklonné jednotky (napr. *káro*, *nóbl*, *šik*). Vysoká frekvencia formantu *-ný/-ny* sa potvrdzuje neskôr aj pri adjektívnych motivátoch. Prevzaté adjektíva s identickým flektivizačným formantom sa môžu v preberajúcom jazyku rozniť predovšetkým v závislosti od toho, či je východisková francúzska lexéma slovotvorne motivovaná (*éclater* – *éclatant* – *eklatantný*, *minutie* – *minutieux* – *minucióznny*) alebo nemotivovaná (*brusque* – *briskný*, *fade* – *fádny*). Škála flektivizačných formantov prevzatých adjektív je celkovo širšia (*frénétique* – *frenet-ický*, *Orléans* – *orleán-sky*, *Champagne* – *šampan-ský*), no polyfunkčnosťou sa vyznačujú výlučne sufixy *-ny/-ný* a *-ový*.

Adjektíva s flektivizačným formantom *-ový* sú prevzaté na základe východiskových lexém, ktoré sú rôznorodé. *Beige* (*běžový*) je adjektívum, *orange* (*oranžový*), pôvodne substantívum *orange* – *pomaranč*, ale tu s adjektívnou hodnotou) a *jacquard* (*žakárový*, pôvodne *Jacquard*, podľa autora tkáčskej techniky) je neohybné adjektívum. Formant *-ový* plniaci slovotvornú funkciu je výrazne zastúpenjší.

Medzi adjektívami s flektivizačným sufixom *-ný* sa nachádza šesť lexém zakončených na rozšírený formant *-antný*, v ktorom podľa Morfematického slovníka slovenčiny je derivačná morféma infigovaná: *-ant:n-ý*, napr. *frap-ant:n-ý* (*brilantný*, *eklatantný*, *galantný*, *markantný*, *paradesantný*) (Sokolová et al. 1999). S výnimkou lexémy *paradesantný* sú všetky ostatné adjektíva prevzaté z pôvodných francúzskych lexém (*brillant*, *éclatant*, *frappant*, *galant*, *marquant*), ktoré sú prítomnými prídastiami pravidelných slovík tej istej skupiny (*briller*, *frapper* atď.). Slovo *paradesantný*, pôvodne tiež prefigovaný slovesný tvar (prítomné prídastie) od nepravidelného slovesa *descendre* „zostúpiť, klesať“, ktorého prítomným prídastím je *paradescendant*), podstúpilo v porovnaní s východiskovým tvarom redukciu celej jednej slabiky (*-cend-*). Sloveso *galer* (*galant* – *galantný*) sa už dnes vníma ako zastarané a používa sa zriedkavo. Pôvodne gramatická morféma *-ant* sa stáva súčasťou prevzatého adjektíva a ako reziduálny infix sa viaže s flektivizačným formantom *-ný*.

V súbore sa nachádza aj podtyp s flektivizačným formantom *-ovaný*. Celkovo ide o štyri lexémy prevzaté z francúzskych slovík *blaser*, *distinguer*, *exalter*, *réser-*

ver, prípadne z ich minulých príchastí *blasé, distingué, exalté, réservé* (*blaze-ovaný, distingv-ovaný, exalt-ovaný, rezerv-ovaný*). Ďalšími príkladmi rozšírenia segmentu *-ný/-ny* sú flektivizované adjektíva *mondain – mond-énny* (morfematically *mond-én:n-y*), *minutieux – minuci-ózny* (morfematically *minuci-óz:n-y*). Dané rozširujúce infixy možno pokladať za rezíduá východiskových adjektívnych slovotvorných formantov *-ain* (*monde – mond-ain*) a *-eux* (*minutie – minuti-eux*).

V predchádzajúcich prípadoch išlo o flektivizáciu lexém, ktoré v slovenčine nemajú motivant. Ako bolo spomenuté, adjektíva v slovenčine majú nesklonný motivant raritne (*expres – expresný, bordó – bordový, káro – károvaný*). Motivantmi adjektív *expresný, bordový* sú nesklonné adjektíva, čiže v tomto prípade ide o „čísťokrvnú“ flektivizáciu. Motivantom adjektíva *károvaný* je lexéma *káro*, ktorá môže byť aj nesklonné adjektívum, aj substantívum. Z toho vyplýva, že funkčná hodnota formantu *-ovaný* v adjektíve *károvaný* záleží od slovnodruhovej platnosti jeho motivantu. Ak je motivantom nesklonné adjektívum *káro*, ide o flektivizačný formant (adj. *káro – kár-ovaný*). Ak je motivantom substantívum *káro*, ide o slovotvorný formant (sub. *káro – kár-ovaný*) (porov. 3.1.2.).

3.1.2 Slovotvorná funkcia

Pri slovotvorných formantoch prevzatých adjektív sa v skúmanom materiáli vyskytujú desubstantívne, deverbatívne, deadjektívne a denumerálne slovotvorné typy. Najzastúpenejší je desubstantívny typ.

3.1.2.1. Desubstantíva s formantom *-ový*

Slovotvorný typ so vzorcom *Zs + -ový* nemá variantné podtypy. Táto štruktúra je najuniverzálnejším nástrojom slovotvornej adaptácie galicizmov v slovenčine a je aj najproduktívnejším slovotvorným typom pri tvorení desubstantívnych adjektív. Kvantitatívna prevaha formantu *-ový* je podporená aj jeho fonemickým zložením, ktoré blokuje neutralizačné a alternačné procesy a pri tvorení pomocou tohto sufixu nevznikajú ani sa nerozširujú spoluhláskové skupiny na hranici koreňovej morfémy a slovotvorného formantu, napríklad *arašidový, bagetový, demaršový* (Ološtiak et al. 2015, s. 644).

Prevažná časť lexém tohto typu sa v rámci slovotvorných radov vyskytuje v pozícii terminály, teda poslednej lexémy dvojčlenných slovotvorných radov (k terminológii porov. Ološtiak – Gogová – Genči 2015, s. 419). Ukazuje sa tým priamy vzťah medzi formálnou štruktúrou slovotvorného typu (vrátane slovnodruhovej príslušnosti motivantu a motivátu), pozíciou lexémy v rámci slovotvorného radu a bezprostrednou slovotvornou potenciou. Desubstantívne adjektíva tohto typu sa nachádzajú v pozícii terminály trojčlenných radov zriedkavo a až na dve výnimky (*drezírovať – drezúra – drezúrový, froté – frotér – frotírový*) ide o desub-

stantívne adjektíva s deminutívnym motivantom (*karabína – karabínka – karabínkový, kostým – kostýmček – kostýmčekový, manzarda – manzardka – manzardkový* a pod.).

S formantom *-ový* sa v súbore nachádzajú dve denumerálie (*miliarda – miliardový, bilión – biliónový*).

3.1.2.2 Desubstantíva s formantom *-ný*

Pre potreby skúmania polyfunkčnosti adaptačných formantov galicizmov považujeme invariant *Zs + -ný* za jeden spoločný typ, čo zodpovedá metodológii predošlých prác (Ološtiak 2015, s. 643 – 647). V rámci neho sa vyskytujú tieto varianty: *Zs + -ný, Zs + -ny, Zs + -álny, Zs + -onálny, Zs + -ívny, Zs + -antný, Zs + -árny*.

Zs + -ný/-ny

Desubstantívne adjektíva typu *Zs + -ný/-ny* predstavujú druhý najpočetnejší slovtvorný typ desubstantívnych relačných adjektív (spolu 122). Pozorujeme pri nich miernu prevahu podtypu *Zs + -ný* nad podtypom *Zs + -ny* (celkovo 46 lexém, t. j. 58 %). V rámci galicizmov s bezprostrednou motivačnou potenciou tento počet predstavuje 14,3 % všetkých lexém daného typu. Tento sufixálny slovtvorný typ sa realizuje v dvoch kvantitatívnych variantoch, ktoré sú podmienené morfonologicky (1. *eskort-ný, elit-ný, karburač-ný*; 2. *drenáž-ny, etáž-ny, fasád-ny*). Východiskovými motivantmi sú konkrétna (*ambulance – ambulancia – ambulantný, coulisse – kulisy – zákulisný*) aj abstraktá (*toilette – toaleta – toaletný*).

Pomerne početné infigované varianty formantu *-ný/-ny* sú v zásade výsledkom polymotivácie a prehodnotenia motivačných vzťahov v slovtvorných radoch a v slovtvornom hniezde, prípadne sú rezíduami morfematickej štruktúry východiskového jazyka (prevzaté lexémy). Práve rezíduá štruktúry východiskových lexém sú z hľadiska variantnosti slovtvorného typu *Zs + -ný/-ny* prítomné v šiestich podtypoch (uvedené vyššie), pri ktorých došlo v každom infixe k transfonemizácii a následnej slovtvornej adaptácii.⁶

Zs + -álny

Lexémy podtypu *Zs + -álny* (spolu 4) sú utvorené adaptáciou relačných francúzskych desubstantívnych adjektív so slovtvorným formantom *-al* (*environnement – environnemental – environmentálny, phénomène – phénoménal – fenomenálny, front – frontal – frontálny, canton – cantonal – kantonálny*). Ide o jednu z najproduktívnejších francúzskych adjektívnych derivačných morféme, ktorá sa realizuje pri tvorení od maskulín aj od feminín, hoci feminína v pozícii motivantu sú podstatne

⁶ Infigované varianty sufixu *-ný/-ny* sú omnoho početnejšie v rámci celého súboru SKMS. Naša práca sa zaoberá výlučne galicizmami, ktoré sa v rámci komplexnej exemplifikácie uvádzajú medzi rezíduami prevzatého pôvodu (Ološtiak 2015, s. 646). Celkovo ide o 20 variantných typov, ktoré majú pôvod vo viacerých jazykoch.

zriedkavejšie (napr. *colonie – colonial, famille – familial, structure – structural*).⁷ Uvedené štyri desubstantívne adjektíva sú vo francúzštine utvorené výlučne od maskulín (*environnement-al, phénomén-al, front-al, canton-al*). Sufix *-al* v súčasnej francúzštine je pozostatkom priamej výpožičky z latinčiny a v súčasnej, modernejšej slovotvorbe mu konkuruje sufix *-el*, napríklad *accentuel, criminel, rituel* (Dubois – Dubois-Charlier 1999, s. 137).

Zs + -onálny

Podtyp Zs + -onálny zastupujú dve lexémy (*divizionálny, emocionálny*). Východiskové motivanty *divízia* a *emócia* majú aj motiváty *divízny* a *emočný*, ktoré sú ich synonymami. Morféma *-onálny* s infixom *-onál-* sa od slovotvorného formantu pôvodných francúzskych desubstantívnych adjektív tohto typu formálne líši (*division – divisionnel, émotion – émotionnel*). Dochádza k zmene na úrovni sufixu *-el* vo vzťahu k infixu *-onálny-*, inak by prevzatá infigovaná forma mala podobu **divizionélny*, resp. **emocionélny*. Infix ako taký je v slovotvornej adaptácii v danom type prítomný, ale v slovenčine sa prispôsobuje rozšírenejšiemu typu *-álny*, resp. *-onálny*. V prípade infigovaného typu Zs + -álny boli východiskovými motivantmi výlučne maskulína, no v prípade derivátov *divizionálny* a *emocionálny* sú motivantmi feminína zakončené v slovenčine na *-zia, -cia*, čo vo francúzštine zodpovedá frekventovaným morféмам ženského rodu *-sion, -tion* a pod. Ukazuje sa, že známka feminína vo východiskovom jazyku je prítomná v lexémach tohto typu vďaka segmentu *-on-*. V procese slovotvornej adaptácie sa pri týchto dvoch adjektívach v slovenských lexémach nezohľadňuje rodová príslušnosť motivantu.

Zs + -ívny

Infigovaný variant Zs + -ívny je v súbore zastúpený tromi lexémami (*aditívny, emotívny, intuitívny*),⁸ ktorých motivantmi sú abstraktá *adícia, emócia, intuícia*. Infix *-ív-* možno pripísať pôvodnému francúzskemu formantu *-if/-ive* (m./f.) a diachróne aj jeho východiskovej morféme latinskému pôvodu *-ivus* (Dubois – Dubois-Charlier 1999, s. 147). Východiskové francúzske substantívne motivanty *adition, émotion* majú okrem adjektívnych derivátov *additif, émotif* aj varianty *additionnel, émotionnel*.

⁷ Substantívne motivanty synchronne motivovaných francúzskych desubstantívnych adjektív na *-al* sú mužského a ženského rodu (m. *front – frontal, f. famille – familial*). Motivanty ženského rodu sú diachróne slovotvorne nemotivované. Motivanty mužského rodu sú často diachróne motivované pôvodnými latinskými lexémami identického typu (*lateralis – latéral, navalis – naval, poenalis – pénal, radicalis – radical, ruralis – rural* a pod.). Tým možno odvodniť vysokú produktivnosť sufixu *-al*, podporenú jednak z hľadiska synchronnej slovotvorby a zároveň diachróne, vďaka bezprostrednému a dlhodobému kontaktu francúzštiny s latinčinou (Walter 1997, s. 55).

⁸ Desubstantívne adjektívne deriváty lexém *adícia* a *emócia* majú v slovenčine dve variantné podoby. Prvou sú podoby *aditívny, emotívny* s infigovanou podobou derivačnej morfémy cudzieho pôvodu (*-if: -ív-*) a druhou sú podoby *adičný, emočný* so slovotvorným formantom domáceho pôvodu *-ný*.

Zs + -antný

V infigovanej štruktúre podtypu Zs + -antný je identifikovateľná morféma východiskového adjektíva v podobe infixu *-ant-*, ktorý je rezíduom pôvodnej gramatickej morfémy slúžiacej na tvorenie prítomného prídavného sloves všetkých troch konjugačných typov (*risquer – risquant, charmer – charmant*).⁹ Pôvodne gramatická morféma sa v danom slovotvornom type prehodnotila na infix. V súbore sa nachádzajú dve lexémy tohto typu, *riskantný* a *šarmantný*. Prvý derivát je polymotívát a v súbore je klasifikovaný ako desubstantívum (*risk – riskantný*) a zároveň ako deverbatívum (*riskovať – riskantný*). Druhý derivát je desubstantívne adjektívum utvorené od východiskového motivantu *šarm*. Prítomnosť infixu *-ant-* možno hodnotiť ako výsledok silného vplyvu morfoematickej skladby východiskového jazyka v adaptačnom procese lexém tohto slovotvorného typu.

Zs + -árny

Podtyp Zs + -árny zastupuje lexéma *molekulárny*.¹⁰ Východiskovým motivantom je lexéma *molekula*. Infix *-ár-* je kongruentným náprotivkom derivačnej morfémy *-aire* (*molécule – moléculaire*). Výsledný tvar je taktiež dôsledkom transfonemizácie a fonéma *-ai-* [é] bola pri prevzatí modifikovaná na [á] na základe analógie s grécizmami a latinizmami typu *polárny, kometárny*.

3.1.2.3. Desubstantíva s formantom *-ovaný*

Štruktúru so vzorcom Zs + -ovaný považujeme za samostatný typ, nie podtyp v rámci *-ný/-ny* (Ološtiak 2015, s. 649; Ološtiak – Ivanová 2021, s. 446 – 447). Sufix *-ovaný* sa vyčleňuje na základe slovotvorného vzťahu substantívum → adjektívum (*dekolt – dekolt-ovaný*). Možno uvažovať o perintegrácii segmentu *-ov-* a prehodnotení slovotvornej hranice, keďže neexistuje systémovo predpokladaný spájací článok v podobe verba: *dekolt – *dekoltovať – dekoltovaný, renomé – *renomovať – renomovaný*. Dalo by sa tu síce uvažovať o analogickej slovotvorbe (Furdík 1993), ale význam daných adjektív zreteľne odkazuje na substantíva (renomovaný je taký, ktorý má renomé, dekoltovaný sa týka dekoltu).

Slovotvorný typ Zs + -ovaný zahŕňa 6 lexém, ale tu nejde o variant ako výsledok infixácie vychádzajúcej z morfoematickej štruktúry lexémy zdrojového jazyka. Východiskové lexémy sú substantíva (tak francúzske, ako aj prevzaté slovenské východiskové motivanty: *décolleté – dekolt – dekolt-ovaný, livrée – livrej – livrej-ovaný, capote – kapota – kapot-ovaný, carreaux – káro – kár-ovaný, renommée – renomé – renom-ovaný, routine – rutina – rutin-ovaný*), ale slovotvorný formant, ktorým sú od nich utvorené adjektíva, je charakteristický pre deverbatíva. Zároveň nemožno tvrdiť, že infix *-ov-* je cudzieho pôvodu. Ďalej treba upresniť, že francúzske výcho-

⁹ *Finir – finissant* (2. typ), *traduire – traduisant* (3. typ) a pod.

¹⁰ Tento infigovaný variant sufixu *-ny* sa vyskytuje aj v kompozite *makromolekulárny*.

diskové substantíva prevzaté do slovenčiny sú vo viacerých prípadoch deverbátiva, teda morfológické motiváty, napríklad *décolleter*, *livrer*, *renommer* (infinitív) – *décolleté*, *livré*, *renommé* (minulé prídavné).

3.1.2.4. Deverbátiva s formantom *-ný*

Deverbatívne adjektíva so štruktúrou *Zv + -ný/-ny* reprezentuje päť lexém (*adresovať* – *adresný*, *rentovať* – *rentabilný*, *dešifrovať* – *dešifrovateľný*, *šikanovať* – *šikanózný*, *titrovať* – *tritrovateľný*). V uvedených príkladoch možno rozlíšiť štyri formy realizácie formantu *-ný/-ny* v segmentoch. V lexéme *adresný* ide o formant *-ný*, v lexéme *rentabilný* je formant súčasťou širšieho segmentu *-abilný*, v lexémach *dešifrovateľný* a *titrovateľný* ide o rozšírený segment *-telný* a v lexéme *šikanózný* je to segment *-ózný*. Adjektívum *koketný* možno chápať ako remotivované na základe vzťahu *koketovať* – *koketný* (taký, ktorý koketuje).

Identickosť formantu pri flektivizácii a slovtvorbe je pri adjektívach najmarkantnejšia. Bezkonkurenčne najfrekvencovanejšie formanty *-ný* a *-ový* (68 %) plnia flektivizačnú funkciu, ak sú súčasťou východiskových motivantov, tu teda slovtvorne nemotivovaných lexém typu *oranžový*, *suverénny*. Ak sa tie isté formanty podieľajú na utvorení nového pomenovania, majú slovtvornú funkciu a ide o derivačné sufixy (*ambulantný*, *šarmantný*, *toaletný*, *arašidový*, *bagetový*, *demaršový*). Výskyt týchto dvoch konkrétnych formantov pri flektivizačných procesoch a pri slovtvorbe je výlučný. Prevzaté adjektíva sa celkovo vyznačujú polyfunkčnosťou formantov, čo pri slovách domáceho pôvodu neplatí a adjektívne formanty *-ný* a *-ový* sú výlučne slovtvorné. Na rozdiel od prevzatých slov formant *-ový* má v domácich pomenovaniach takmer rovnakú frekvenciu ako formant *-ný*, len je viac vzťahový (Horecký 1971, s. 187).

Tabuľka [1] uvádza počty polyfunkčných adaptačných adjektívnych sufixov v rámci východiskových nemotivovaných galicizmov a v rámci odvodených galicizmov (sufixálnych desubstantívnych a deverbatívnych adjektív). Na základe týchto údajov je zrejmé, že pomer jednotlivých adaptačných morfém je vo flektivizácii a v derivácii odlišný. Adaptačný formant *-ný* takmer šesťnásobne prevažuje v motívatoch a adaptačný formant *-ový* viac ako stonásobne prevažuje v motivantoch, čím sa potvrdzuje uvedená celková dominancia adaptačného formantu *-ový*. Percentuálny podiel polyfunkčných adaptačných formantov v rámci celého súboru vo flektivizácii presahuje 78 % (37 lexém) a v derivácii presahuje 43 % (504 lexém).

S cieľom uviesť údaje o počtoch a pomeroch polyfunkčných formantov čo najpresnejšie tabuľka pri flektivizačných formantoch nezohľadňuje lexémy flektivizované formantmi *-(t)ický*, *-avý* a *-ský* (*hektický*, *lilavý*, *orleánsky*) a formant *-ózný* sa ráta ako súčasť formantu *-ný/-ny*. Pri adjektívach rozlišujeme tri typy: *-ový*, *-ný*, *-ovaný*. V rámci typu *-ný* rozlišujeme varianty *-ný*, *-ny*, *-álny*, *-onálny*, *-antný*, *-ívny*, *-árny*.

Tabuľka [1]: Počet adjektívnych formantov

	Adaptačný formant	Flektivizácia		Slovtvorba	
		počet	%	počet	%
Základné typy	-ový	3	8,1	368	73,0
	-ný (-ný/-ny)	22	59,4	123	24,4
	-ovaný	4	10,8	5	1,0
Varianty typu -ný	-ný	11	29,7	66	13,1
	-ny	10	27,0	45	8,9
	-álny	2	5,5	4	0,8
	-onálny	0	0,0	2	0,4
	-antný	6	16,2	2	0,4
	-ívny	0	0,0	3	0,6
	-árny	0	0,0	1	0,2

3.2. VERBÁ

Polyfunkčnosť verbálnych sufixov sa prakticky obmedzuje na formant *-ovat'* a inventár sufixálnych slovies je celkovo menší ako pri prefixálnych slovesách.

Polyfunkčnosť formantu *-ovat'* sa v súčasnosti posilňuje aj významnou funkciou pri internacionalizácii slovnej zásoby slovenčiny, keď sa pomocou neho adaptujú a flektivizujú cudzie verbá vo všeobecnosti (*manaž-ovat'*, *mix-ovat'*, *kondenz-ovat'*) alebo keď sa pričiňuje o slovtvornú adaptáciu prevzatých substantív (*interview-ovat'*, *resum-ovat'*, *lob-ovat'*, *draft-ovat'*, *akvabel-ovat'*, *benefit-ovat'*, *zoom-ovat'*, *z-rock-ovat'*, *babysit-ovat'* atď.) (Liptáková 2005, s. 101). V slovenčine sa slovtvorné štruktúry so sufixom *-ovat'* výrazne podieľajú na realizácii kondenzačnej funkcie slovtvornej motivácie (napr. *podat' pripomienky – pripomienkovat'*), čo však pri prevzatých a adaptovaných slovách neplatí (Furdík 2004, s. 120). Prevzaté slová flektivizované formantom *-ovat'* nie sú slovtvorne motivované, samy sa však môžu stať motivantmi ďalších derivátov (*kolportovat' – kolportér*). V uvedenom príklade dochádza pri derivácii k trunkácii segmentu *-ov-*.

V prípade primárneho prevzatia dejových substantív (napr. *amortizácia*) a následného etablovania príslušných slovies s flektivizačným formantom (*amortizovat'*) slovtvorný vzťah sa medzi nimi prehodnocuje, motivantom sa stáva sloveso a substantívum sa remotivuje (*amortizovat' – amortizácia*) na základe analógie dej (verbum) → dejové substantívum (porov. Furdík 1993, s. 59). Chápanie slovesa ako nemotivovanej lexémy s flektivizačným formantom sa nemení. V slovenčine sa takéto prevzaté slovesá chápu ako motivanty substantívnych dejových názvov aj napriek tomu, že substantíva ako také sa do slovenčiny prevzali ako prvé (*interpelovat' – interpelácia*, *meditovat' – meditácia*) (Liptáková 2005, s. 106).

3.2.1. Flektivizačná funkcia

Medzi slovotvorne nemotivovanými galicizmami je pri slovesách evidentná prevaha flektivizačného formantu *-ovat'* (napr. *amortizovať, cizelovať, kolportovať*); medzi slovesami sa nachádza len jedna lexéma flektivizovaná iným formantom (*parádit'*).

Kvantitatívne prevažujú galicizmy s formantom *-ovat'* nad jednotkami s infi-govaným variantom *-izovať*. Ide o 43 lexém z celkového počtu flektivizovaných verb 52. Formálna štruktúra nemotivovaných flektivizovaných galicizmov s formantom *-izovať* (*generalizovať, nivelizovať, organizovať, pasterizovať, polemizovať, deratizovať*) je kongruentná s francúzskymi slovesami (*général – généraliser, niveau – nivéliser, organe – organiser, Pasteur – pasteuriser, polémique – polémiser, rat – dératiser*). Vo francúzštine sú synchronne slovotvorne motivované (s výnimkou *organiser*);¹¹ konkrétne ide o deadjektíva (*généraliser, polémiser*)¹² a desubstantíva (*niveliser, pasteuriser, dératiser*).¹³ V danej skupine možno uvažovať o flektivizačnom formante *-izovať* ako o ekvivalente východiskového francúzskeho formantu *-iser*: *radix + -iser (-izovať) = urobiť takým, ako označuje motivujúce adjektívum alebo substantívum*. V súčasnej francúzštine sa bežne realizuje pri desubstantivizácii a konkuruje chronologicky starším, resp. tradičnejším desubstantívnym sufixom *-er/-ir*. Slovotvornými motivantmi takýchto desubstantív sú pomenovania stavov, funkcií, povolání a často sa vyskytujú vo vedecko-technickom a odbornom diskurze (*capitaliser, filialiser*) (Dubois – Dubois-Charlier 1999, s. 248).

Z hľadiska slovnodruhovej charakteristiky východiskových francúzskych lexém prevažujú verbá (napr. *engager – angažovať, exploiter – exploatovať, monter – montovať*). V mnohých prípadoch sa nedá stopercentne určiť, či bol daný galicizmus flektivizovaný na základe substantíva, adjektíva alebo verba (napr. sub. *attaque/verb. attaquer: atakovať*, sub. *défilé/verb. défiler: defilovať*, sub. *flambeau/verb. flamber: flambovať*). Pri dvoch slovesách je možné určiť východiskový slovný druh na základe rezíduí pôvodných slovies: *ciseau – ciseler – cizelovať* (segment *-el-*), *onde – onduler – ondulovať* (segment *-ul-*).

3.2.2. Slovotvorná funkcia

Zatiaľ čo pri adjektívach ide o desubstantívne, deverbatívne, deadjektívne a de-numerálne deriváty, pri slovesách je motivantom substantívum alebo adjektívum. Dominantnou štruktúrou desubstantívnych verb je *Zs + -(iz)ovať*, v rámci ktorej odlišujeme dva typy: *Zs + -ovať* a *Zs + -izovať*.

¹¹ *Organiser*: *former des organes* (vytvoriť z orgánov, vytvoriť orgány).

¹² Preferovaný tvar je *polémiquer*.

¹³ *Le niveau – nivéliser, Pasteur – pasteuriser, le rat – dératiser* (konfixácia).

3.2.2.1. Desubstantíva s polyfunkčným formantom

Zs + -ovat'

V slovotvorne motivovaných galicizmoch je štruktúra Zs + -ovat' najproduktívnejším slovotvorným typom desubstantívnych sufixálnych derivátov. V prípade synchrónne nemotivovaných prevzatých sloviac na -ovat' je táto morféma flektivizačným formantom a so slovotvorbou sensu stricto nesúvisí (napr. *garage – garáž – garážovať* je slovotvorba, *établir – etablovať*, *onduler – ondulovať* je flektivizácia). S výnimkou dvoch lexém (*šéfovať*, *šoférovať*) sú motivantmi desubstantívnych verb pomenovania neživých vecí a javov. Ide o názvy konkrétnych látok a materiálov (*kartón – kartónovať*), názvy konkrétnych objektov a tvarov (*briketa – briketovať*, *krém – krémovať*, *parfum – parfumovať*), názvy konkrétnych artefaktov (*portrét – portrétovať*), názvy nástrojov, strojov a zariadení (*harpúna – harpúnovať*), názvy miestnych okolností, lokalít (*bivak – bivakovať*), abstraktné pomenovania dejov a stavov (*póza – pózovať*, *remíza – remizovať*) a názvy abstraktných entít (*kód – kódovať*, *trasa – trasovať*) (bližšie k deleniu porov. Ivanová – Kyseľová – Perovská 2015, s. 523 – 524).

Zs + -izovať

Sufix -ovat' sa môže realizovať ako jadrová morféma v rámci hypermorfematického segmentu, v ktorom je rozvinutý inou infigovanou morférou. Infigované varianty tohto sufixu vznikajú v prípade galicizmov ako rezíduá morfematickej štruktúry vo východiskovom jazyku. Celkový súbor SKMS zachytáva 12 variantov takto rozšírenej jadrovej sufixálnej morfémy -ovat', z toho 11 je prevzatého (cudzieho) pôvodu (*-izovať*, *-írovať*, *-atizovať*, *-alizovať*, *-etizovať*, *-onizovať*, *-ardovať*, *-eskovovať*, *-ulovať*, *-ikulovať*, *-fikovať*, *-ifikovať*), v rámci nich aj variant Zs + -izovať (Ivanová – Kyseľová – Perovská 2015, s. 523).

Infigovaný podtyp Zs + -izovať zastupujú štyri lexémy (*bagatelizovať*, *detailizovať*, *karamelizovať*, *signalizovať*). Z diachrónno-morfematického hľadiska možno tieto jednotky rozdeliť do troch skupín:

1) V prvej skupine, do ktorej v našej vzorke patrí jedno sloveso (*karamelizovať*), infix -iz- je rezíduom francúzskej derivačnej morfémy -iser slovesa *caraméliser*. Motivovanosť verba sa dá chápať vzhľadom na existenciu súvzťažného prevzatého substantíva *karamel* (*karamel – karamelizovať*).

2) V druhej sú slovesá *detailizovať* a *signalizovať* odvodené od substantívnych motivantov *detail* a *signál*; v ich francúzskych pendantoch morfematický segment -is- absentuje (*detail – détailler*, *signal – signaler*).¹⁴

3) Sloveso *bagatelizovať* (utvorené od pôvodného *bagatelle – bagatel' – bagatelizovať*) napriek tomu, že ide o desubstantívny derivát, na rozdiel od predošlých

¹⁴ Existuje sloveso *signaliser* (vyznačiť, označiť, vybaviť signalizáciou), ktoré má iný význam ako *signaler* (naznačiť, poukázať, signalizovať), a jeho substantívnym derivátom je *signalisation*. Vo francúzštine ide o tieto motivačné dvojice: *signal – signaler*, *signaliser – signalisation*.

verb na *-iser* vo východiskovom jazyku absentuje (**bagatelliser*). Je dôkazom toho, že ide o prevzatý formant slúžiaci na tvorbu desubstantívnych prevzatých slovies, hoci daná morféma sa vo východiskovom jazyku nerealizuje.

3.2.2.2. Deadjektíva s polyfunkčným formantom

Zadj + *-izovať*

Deadjektívne deriváty tohto typu sú zo sémantického hľadiska akčné kauzatívne verbá s významom modifikácie, ktoré sú vo všeobecnosti utvorené od slovotvorne motivovaných relačných adjektív (lexémy domáceho pôvodu) aj od synchronne slovotvorne nemotivovaných adjektív (prevzaté lexémy). Možno ich opísať prostredníctvom parafrázy „(u)robiť takým, ako označuje motivujúce adjektívum“, pričom dané verbá pomenávajú činnosť, ktorá smeruje k nadobudnutiu novej vlastnosti (Ološtiak 2015, s. 529). Lexémy *modernizovať*, *precizovať*, *radikalizovať* sú utvorené od prevzatých adjektív *moderne – moderný – modernizovať*, *précis – précisny – precizovať*, *radical – radikálny – radikalizovať*. Deadjektíva a desubstantíva s formantom *-izovať* sa líšia, pretože infix *-iz-* je v deadjektívach výlučne rezíduom existujúcich východiskových slovies *moderniser*, *préciser*, *radicaliser* a v desubstantívach sa pridáva k pôvodne substantívnemu základu (*caramel – karamel – karamelizovať*). Formant *-iser* je v súčasnej francúzštine mimoriadne produktívny a najfrekventovanejšími motivátmi sú adjektíva typu Zadj + *-ique, -al, -ain, -an, -in, -aire, -ble* (Dubois – Dubois-Charlier 1999, s. 255).

Tabuľka [2] sumarizuje počty a pomer polyfunkčných adaptačných verbálnych formantov v rámci východiskových nemotivovaných galicizmov a v rámci odvodených galicizmov (sufixálnych desubstantívnych a deadjektívnych verb). Na základe údajov v tabuľke možno konštatovať, že formant *-(iz)ovať* sa pri slovesách takmer identicky podieľa na flektivizácii aj slovotvorbe. Vo flektivizácii predstavuje 98,1 % všetkých flektivizovaných verb, zvyšných 1,9 % predstavuje sloveso *parádit*. V slovotvorbe predstavuje 73,2 % všetkých verbálnych sufixálnych derivátov, zvyšný podiel reprezentujú ďalšie formanty, ktoré nie sú polyfunkčné (*-čiť, -ávať, -ievať, -úvať*).

Tabuľka [2]: Počet a pomer verbálnych formantov

adaptačný formant	flektivizácia		slovotvorba	
	počet	%	počet	%
<i>-ovať</i>	43	82,70	63	84,00
<i>-izovať</i>	9	17,30	12	16,00
spolu	52	100,00	75	100,00

Ak neberieme do úvahy vidotvorné afíxy, škála slovotvorných postupov a typov prevzatých verb je výrazne užšia ako pri adjektívach. Z hľadiska polyfunkčnosti možno sledovať podobnú situáciu ako pri adjektívach aj pri najfrekventovanejšom sloves-

nom formante *-ovat'*, rovnako aj pri ostatných, menej zastúpených slovesných formantoch. Ako prvky slovotvorne nemotivovaných slov majú flektivizačnú funkciu (*aranžovať', debatovať', montovať', generalizovať', nivelizovať'*) a ako prvky motivátov majú slovotvornú funkciu (*garážovať', kartónovať', harpúnovať', radikalizovať'*).

4. ZÁVERY

Skúmaný materiál poskytuje ucelený a exaktný súbor dát nevyhnutných na spracovanie flektivizačných a slovotvorných aspektov galicizmov v slovenčine. Rovnako ponúka viacstranné náhľady na problematiku zdomácnovania cudzích prvkov prevzatých do slovenčiny z typologicky aj geneticky odlišného východiskového jazyka. Substantíva sú v skupine galicizmov najfrekvencovanejším slovným druhom, ale z hľadiska polyfunkčnosti formantov majú adjektíva a verbá zreteľnú kvantitatívnu prevahu. Adjektíva a verbá sú z hľadiska adaptácie pri lexikálnych prevzatiach celkovo náročnejšie ako substantíva, pretože ak sa majú začleniť do istej gramatickej paradigmy slovenčiny ako flektívneho jazyka, musia sa končiť na istú sekvenciu morfém. Napríklad lexéma *parfém (parfum)* sa do slovenčiny začlenila iným spôsobom ako sloveso *nivel-izovať'*. Slovo *parfém* sa začlenilo na základe svojho zakončenia do príslušného rodu a deklinačnej paradigmy bez flektivizačného formantu. Verbum *nivelizovať'* na svoju adaptáciu potrebovalo pomoc slovotvorného formantu *-izovať'*, ktorý v tomto prípade zohral gramatikalizačnú, resp. flektivizačnú funkciu a suploval priame morfológické adaptovanie pridaním čistých gramatických morfém.

Analýza vybraných adjektív a verb poukazuje na schopnosť identických formantov participovať na dvoch odlišných procesoch pri lexikálnych prevzatiach z francúzštiny do slovenčiny. V prevzatých slovotvorne nemotivovaných galicizmoch zastávajú formanty *-ový, -ný, -ovat', -izovať'* flektivizačnú funkciu. Lexémy vďaka nim nadobúdajú formálnu štruktúru, ktorá im umožňuje začleniť sa a riadne fungovať v gramatickom systéme slovenčiny. Pri lexikálnych prevzatiach z majoritne analytickej francúzštiny do flektívnej slovenčiny ide o prirodzený mechanizmus, ktorý v analyzovanom materiáli možno ilustrovať na väčšine z takmer 750 príkladov.¹⁵ Takto adaptované galicizmy následne často fungujú ako východiská slovotvorných radov (*galop – galopovať', fritovať' – fritovací – fritovačka*). V slovotvorne motivovaných galicizmoch rovnaké formanty plnia slovotvornú funkciu a participujú na tvorení sufixálnych derivátov. V mnohých prípadoch slovotvorné formanty zahŕňajú reziduálne infixy, ktoré sú dvojakej povahy. Na jednej strane sú vo východiskovom jazyku gramatickými morfémami (*brill-ant – brilantný, éclat-ant – eklatantný*), na druhej strane sú riadnou súčasťou slovotvorných formantov (*moderne – modern-is-er – modern-izovať', radical – radical-is-er – radikal-izovať'*). Spoločným

¹⁵ Súbor obsahuje aj morfológicky neadaptované, neflektivizované lexikálne prevzatia, ale ich zastúpenie je marginálne (*dublé, káro, renomé* a pod.).

znakom diachrónej dvojakosti morfému je ich slovnodruhovú totožnosť (verbá), pretože východiskové adjektívne tvary *brillant, éclatant* atď. sú reálne činnými prídavnými prídavnými. Formant s cudzím reziduálnym infixom *-iz-* v rozšírenom sufixe *-izovať* sa v slovenčine realizuje ako slovtvorný formant v slovách cudzieho pôvodu vo všeobecnosti, zachováva si rovnakú sémantickú funkciu ako v pôvodnom jazyku a v rámci sufixácie má najčastejšie adjektívny alebo substantívny základ (Ivanová – Kysel'ová – Perovská 2015, s. 528 – 529). Platí to aj o slovesách tohto typu prevzatých z francúzštiny.

Literatúra

- BUFFA, F. (1982): O slovtvornej adaptácii prevzatých slov v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 56/6, 326 – 331.
- DO-HURINVILLE, D.-T. – DAO, H.-L. – RIALLAND, A. (2020): *De la transcategorialité dans les langues*. Paris: Société de linguistique de Paris.
- DOLNÍK, J. – BENKOVIČOVÁ, J. – JAROŠOVÁ, A. (1993): *Porovnávací opis lexikálnej zásoby*. Bratislava: Veda.
- DUBĚDA, T. (2015): L'adaptation phonologique des emprunts: le cas des gallicismes gastronomiques en tchèque. In: *Écho des études romanes*, 11/1, 111 – 124.
- DUBOIS, J. – DUBOIS-CHARLIER, F. (1999): *La dérivation suffixale en français*. Paris: Nathan.
- FRANOLIČ, B. (1975): *L'influence de la langue française en Croatie, d'après les mots empruntés: aspect socio-historique*. Paris: Nouvelles éditions latines.
- FURDÍK, J. (1993): *Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter.
- FURDÍK, J. (1994): Integrované procesy pri lexikálnych prevzatiach. In: *Jazykovedný časopis*, 45/2, 95 – 102.
- FURDÍK, J. (2004): *Slovenská slovtvorba (teória, opis, cvičenia)*. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka.
- FURDÍK, J. (2005): *Život so slovtvorbou a lexikológiou*. Košice: Vydavateľstvo LG.
- HABOVŠTIKOVÁ, K. (1988): Slová románskeho pôvodu v slovenčine. In: Mistrík, J. (ed.): *Studia Academica Slovaca*, 17. Bratislava: Alfa, 159 – 175.
- HORECKÝ, J. (1971): *Slovenská lexikológia*. Bratislava: SPN.
- IVANOVÁ, M. – KYSELOVÁ, M. – PEROVSKÁ, V. (2015): Verbá. In: Ološtiak, M. (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 485 – 629.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z. (1979): *Slovník cudzích slov*. 1. vydanie. Bratislava: SPN.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4. dopl. a uprav. vyd. Bratislava: Veda.
- KRÁLIK, Ľ. (2015): *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- LACKOVÁ, M. (2022): Sémantická analýza slov so zakončením na formant *-ing* v publicistickom subkorpusu Slovenského národného korpusu. In: *Slavica Slovaca*, 57/2, 149 – 155.
- LÉARD, J.-M. (1992): *Les gallicismes. Étude syntaxique et sémantique*. Paris: Duculot.
- LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2005): Preferované slovtvorné typy desubstantívnych sloviac v súčasnej slovenčine. In: Odaloš, P. (ed.): *Západoslovenské jazyky I.: zborník vedeckovýskumných prác*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 99 – 108.
- MISTRÍK, J. et al. (1993): *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- MOUNIN, G. (1974): *Dictionnaire de la linguistique*. Paris: PUF.
- NEVEU, F. (2004): *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris: Armand Colin.
- OLOŠTIAK, M. (ed.) (2015): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

- OLOŠTIAK, M. – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. (2007): *Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. (2015): Formálno-procesuálne aspekty slovo- tvornej motivácie. In: M. Ološtiak (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slo- venčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 207 – 308.
- OLOŠTIAK, M. – GOGOVÁ, E. – GENČI, J. (2015). Lexikálnoparadigmatické aspekty slovo tvornej motivácie. In: Ološtiak, M. (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 407 – 480.
- OLOŠTIAK, M. – GENČI, J. – REŠOVSKÁ, S. (2015): *Retrográdny morfematický slovník slovenčiny*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. – VOJTEKOVÁ, M. (2021): Kompozitnosť a kompozícia (príspevok k charakteristike zložených slov na materiáli západoslovanských jazykov). In: *Slovo a slovesnosť*, 82/2, 95 – 117.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (eds.) (2021): *Slovník slovo tvorných prostriedkov slovenčiny*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove.
- ORGOŇOVÁ, O. (1992): Morfológická adaptácia francúzskych slov v slovenčine. In: *Kultúra slova*, 26/9, 268 – 274.
- ORGOŇOVÁ, O. (1997): Slovo tvorná adaptácia galicizmov v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 62/3, 150 – 160.
- ORGOŇOVÁ, O. (1998): Slovo tvorná adaptácia galicizmov v slovenčine II. In: *Slovenská reč*, 63/1, 24 – 30.
- ORGOŇOVÁ, O. (2002): *Slovensko-francúzske jazykové vzťahy*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J. (eds.) (2005): *Slovník cudzích slov (akademický)*. 2. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá.
- PRADEŽ, E. (1927): *Dictionnaire des gallicismes les plus usités*. Paris: Payot.
- RÁČKOVÁ, L. (2022): Prefigované ekvivalenty francúzskych verb percepcie v slovenčine. In: *Nová filologická revue*, 14/2, 85 – 96.
- RÁČKOVÁ, L. (2023): *Prefixálne slovesá percepcie ako výsledok prekladu*. Banská Bystrica: Belia- num. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- RIZEKOVÁ, I. (2014): Adaptation des gallicismes dans la langue slovaque. In: *Lingua et vita*, 3/6, 23 – 31.
- SOKOLOVÁ, M. – MOŠKO, G. – ŠIMON, F. – BENKO, V. (1999): *Morfematický slovník slovenčiny*. Prešov: Náuka.
- SOKOLOVÁ, M. (2009): Adaptácia prevzatých sloviac v slovenčine. In: Ivanová, M. (ed.): *Aspektuálnosť a modálnosť v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 96 – 110.
- SOKOLOVÁ, M. – OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (eds.): *Slovník koreňových morfém slovenčiny*. 4., nepublik. vyd.
- THIBAUT, A. (ed.) (2009): *Gallicismes et théorie de l'emprunt linguistique*. Paris: L'Harmattan.
- TIMKO, A. (2015): Jazykový a kultúrny vplyv francúzštiny a galicizmy z oblasti nábytku a nábytkár- stva. In: *Nová filologická revue*, 7/2, 51 – 69.
- VALENTOVÁ, I. (2012): Galicizmy v Historickom slovníku slovenského jazyka. In: *Kultúra slova*, 46/2, 76 – 84.
- VOJTEK, D. (2021): Slovo tvorná adaptácia galicizmov. In: Ološtiak, M. (ed.): *Kapitoly zo slovo tvornej adaptácie prevzatých slov v slovenčine*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fa- kulta, 71 – 142.
- VOJTEKOVÁ, M. (2014): Adjektívne deriváty nepredispozičného typu v slovenčine a poľštine. In: *Slovakistika v časovej reflexii a kontaktoch. (Paralelný ukrajín. názov)*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 21 – 29.
- WALTER, H. (1997): *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*. Paris: Éditions Robert Laffont.
- ZÁVODNÝ, A. (2016): *Prednášky a praktiká z morfológie slovenského jazyka I*. Trnava: Trnavská uni- verzita v Trnave.
- ZÁZRIVCOVÁ, M. (2010): Klasifikácia výpožičiek podľa miery ich adaptácie v cieľovom (preberajú- com) jazyku. In: *XLinguae.eu. European scientific language review*, 3/3, 4 – 9.